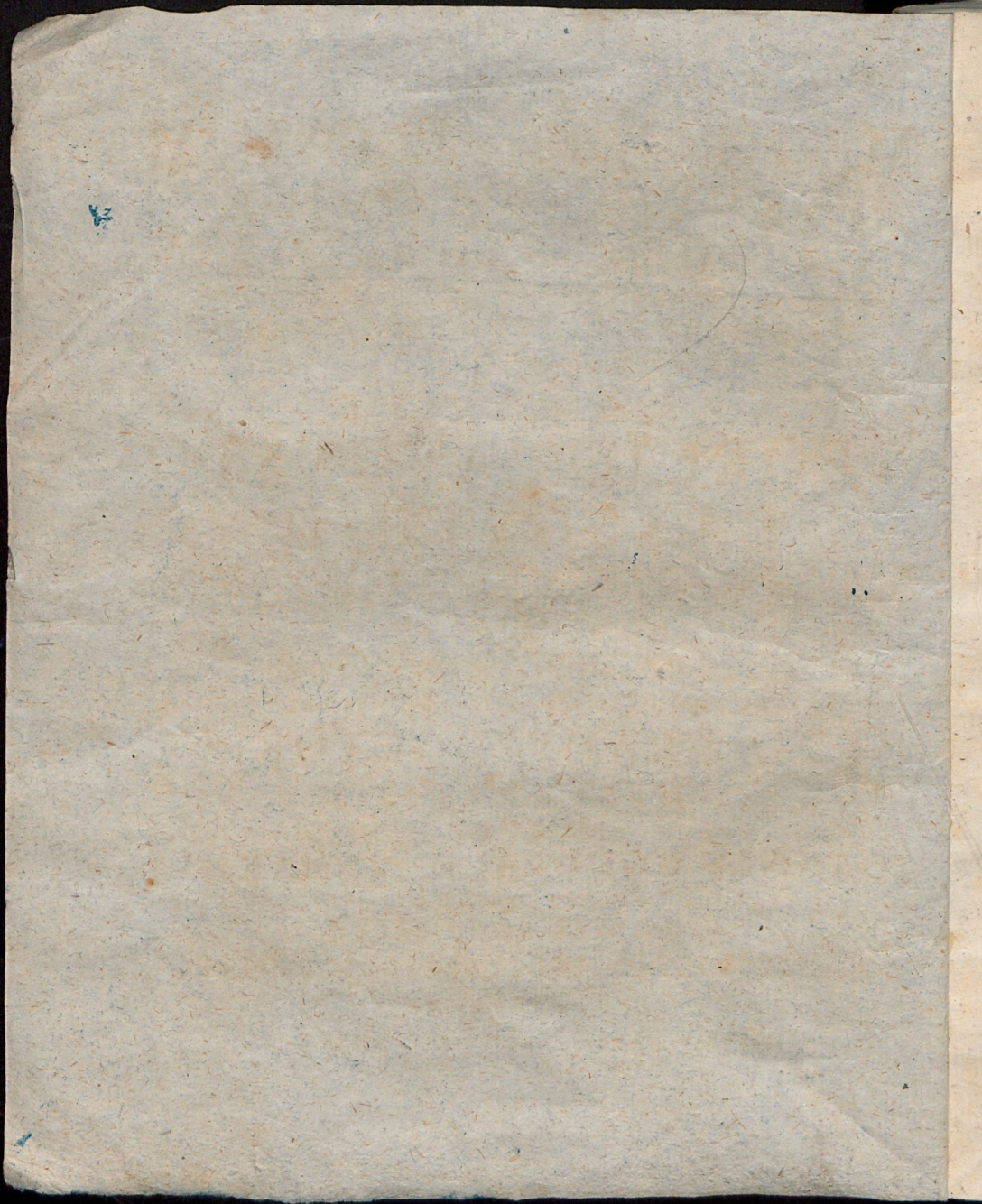

II u
1257

K 595

D E
M O R B O B O V M
A D H V C E P I D E M I C E
G R A S S A N T E

GRATIOSI MEDICORVM ORDINIS
CONSENSV

P R A E S I D E
G E O R G I O A V G V S T O
L A N G G V T H D

PATHOLOG. ET CHIRVRG. PROF. PVBL. ORDIN
FACVLTATIS MEDICAE SENIORE
ET EX-DECANO

H. T. ACADEMIAE RECTORE

AD DIEM XXX. OCTOBRIS c1o 1o cc LXV

PRO GRADV DOCTORIS

D I S P V T A B I T

A V C T O R

I O A N N E S G O D O F R E D. V L M A N N V S

BELTITIO-SAXO

MEDICINAE CANDIDATVS

~~~~~
V V I T T E B E R G A E

L I T E R I S C A R O L I C H R I S T I A N I D Ü R R I I

A C A D E M I A E A T Y P I S

MORBO R O V M
ADHVC EPIDEMICE
GRASSANTE

GRATIOSI MEDICORVM ORDINIS
CONSENSV

P R A E S I D E

GEORGIO AVGVSTO
LANGEVTH D

PATHOLOG ET CHIRV
FACULTATIS

INT. ACAD. DOCT.

PRO GRADV DOCTORIS

D I S S E R T A T I O

AVCTOR

IOHANNES GODFRID. VLMANNVS

MEDICINAE CANDIDATVS

HALLE

LIBRIS CAROLI CHRISTIANI DEHNII
ACADEMIAE A P T I S

Q. B. V.
DE
MORBO BOVM
ADHVC EPIDEMICE GRASSANTE.

PROEMIVM.

Permulti iamiam praeterlapse sunt anni, ex quo dirus iste morbus, quo tam multi boum greges prostrati atque trucidati sunt, in regionibus Europaeis plerisque omnibus regnare incepit, et adhuc regnare pergit. Quantum vero damni sit, quod ex hac deplorabili atque pene vniuersali boum interuicione capiat respublica, eorum fane, qui vel parum ad res domesticas attendunt, fugere potest neminem. Sentit id rusticus; sentiunt id
A
ciues;

ciues; sentit cum aegrotis suis Medicus, qui curae ipsi cordique sunt, quibusque non medicamenta solum propinat, sed et victus rationem diligentius paulo atque accuratius describere studet. Nemo igitur est, qui non aliquod damnum inde sentiat. Equidem non defuerunt, qui haud parum operae in remediis, contra hoc tam pestiferum malum eruendis, consumserint, interdum, quod in eorum honorem fateri debemus, non sine omni fructu; quoniam vero remediis inuentis non semper ad votum euentus respondit, plurimi desperarunt hanc causam, atque adeo malum inter ea posuerunt, nullam quae sanationem admittant. At vero nil adhuc habemus, quod animum hac in re abiiciamus. Namque cum omnibus medicamentis ita comparatum est, vt recto vsu, causa morbi nimirum antea detecta, applicata, certe profint, peruerso vero vsu, i. e. sine omni causae cognitione adhibita, aut plus noceant, aut saltem, nil profint. Quare tantum abest, vt iste morbus bouinus, quamuis multis contra eum inuentis, imminuatur, vt potius augeatur. Inuestigemus itaque huius morbi causam, et ea detecta facile medicinam ad hoc malum tollendum inueniemus. Quae quum ita sint, credo, non fore, vt in alicuius reprehensionem incurram, animum si iam inducam, de isto boum morbo, qui nos tanta calamitate hactenus affecit, impraesentiarum differere. Arripui hoc argumentum, cum mihi, iam ad summos in arte salutari honores aspiranti, incumbit, vt specimen publicum exhibeam. Faxit D. T. O. M. vt haec mea qualiacunque conamina prospere ac feliciter cedant.

§. I.

§. I.

Ex iisdem, quibus C. H., partibus constat corpus brutum. Eadem est harum partium, essentiam si spectes, in vtrisque structura; iisdem legibus vtriusque actiones diriguntur ac pererrantur. Causæ mechanicæ pariter ac physicæ hæc actiones in corpore vtroque producunt: nec ipsæ animales in brutis negari queunt, quamuis fuerint, qui ea istis priuata esse, somniant.

§. II.

Corpus itaque brutum nec minus fluidis atque solidis gaudet, atque tamdiu valetudine fruatur, quamdiu hæc partes iis qualitatibus donatæ sunt, quas habeant necesse est, vt actiones facili atque cum oblectamento peragantur; sin aliter comparatæ sint, non possunt non actiones turbare, atque, hoc factò, corpus brutum aegrotum reddere.

§. III.

Quæ quum ita sint, varias etiam mutationes, haud iucundas, suo in corpore experiantur bruta necesse est; quumque modus, quo corpus animale affici atque turbari queat, varius sit, permultis morbis bruta exponuntur. Rem autem ita sese habere, et patres familias norunt, et intelligentes confirmant, qui brutorum morbis, accurate cognoscendis et describendis, laudabilem adhibuerunt diligentiam. Varii itaque morborum, bruta corripientium, historiam contexuerunt. Sufficiat ex antiquioribus VARRONEM, COLVMELLAM, VEGETIVM, DIOSCORIDEM, PLINIVM nominare; ex recentioribus RAMAZZINVM, MICHELOTTI, BORROMAEVM, LANCISIVM, FRANCISC. FANTASTVM, MAZINVM, GAZOLAM, LANZONVM, VALISNERIVM, MAZUCHELLI, CAMERARIVM, WERLHOFFVM, a)

a) In obseruat. de Febribus, p. 275.

HOFFMANNVM, FVRSTENAVIVM, b) FISCHERVm; c) quid? quod ipsi illustres viri HAENIVS, d) COTHENIVS, e) hanc ad rem attenti fuerunt. Varios morbos, nec minus eos, quibus corpus H. corripitur, bruta adoriri docent, ipsamque febrim in iis deprehendi, iam VEGETIVS f) mulo-medicorum primus, demonstravit, nec RAMAZZINVS, g) LANGISIVS, h) MICHELOTTI, i) negarunt, ad morbum, quem nostris potissimum temporibus bruta experta sunt, feбри ex omnibus similem, attenti.

§. IIII.

Hic dirus morbus est, qui seculo praesenti tam atrociter in bouinum genus saevit, omnium quanti quanti sint, cum moerore maximo, quemque in praesenti tractare suscipimus. Si libros adimus, quibus hic morbus mandatus est, discimus, omnes fere in symptomatibus huius morbi primariis enarrandis convenire. Liceat mihi, morbi historiam, ex diuersis autoribus desumptam hic, ad eo meliorem istius diiudicationem, inferere.

§. V.

Doceat primo RAMAZZINVS k) qua ratione morbus sese in Italia gesserit. Quamvis enim antiquioribus iam temporibus illius

b) Vide eiusd. *Kurze Einleitung zur Vieh-Arzeney-Kunst.*

c) Vide eius *Liefländisches Landwirthschafftis-Buch*, Halle 1753.

d) *Verbandeling van de tegenwoordige Ziekte en Sterffe van het Rindvee met Warningen opgeheldert door vier Genesbeeren*, Haag, 1745.

e) Triga *Observat. de Lue Bovina in Circulo Prignicensi* An. 1746.

f) In *Mulomedicina*, Lib. I. cap. 35.

g) In *dissertat. de contagiosa epidemia.*

h) In *Tract. de bouilla peste.*

i) In *Conghiecture sopra l' infirmità degli animali bouini.*

k) l. c.

illius vestigia inueniamus, quod edicta Brandenburgico - Electoralia de annis 1688. et 1689. hac ex re data docent: RAMAZZINI tamen tempore ab anno 1710. magis apparuit atque truculentius faeuit. Istius vero historia haec est: Frigor, rigor, horripilatio, mox calor acer et vehemens, per vniuersum corpus diffusus, cum pulsus frequentia animaduertuntur in bobus aegrotis; praetereaque est anxietas magna, grauis anhelitus, etiam cum stertore, et in principio febris stupor, et species quaedam veterni, continuus ex ore et naribus graeolentis materiae descensus, foetidissima alui proluques, inerdum etiam cruenta, anorexia, abolita penitus ruminatio, pustulae, quinta vel sexta die per totum corpus erumpentes, ac tubercula, variolarum speciem referentia, communis tandem omnium eodem modo circa quintam et septimam interitus. Haec RAMAZZINVS; dolendum, quod non retulit, quomodo sese interiores partes in demortuis habuerint.

§. VI.

HANNAEVS 1) Medicus Hamburgensis refert, quae sequuntur, huius morbi anno 1746. grassantis symptomata: Rigor atque horripilatio per totum corpus plus minus in hoc vel alio conspicua, cum subsequenti calore, morbum incipiunt: morbo aucto, deprehenditur cutis tensa, immobilis, oculi in aliis turbidi, illacrymantes, humore plus minusue spisso repleti, in aliis flauis ac rubore suffusi, sicci, in aliis sereni, nihil mutati; in aliis muci ex ore et naribus effluxus copiosus: stridor dentium: in aliis dysforexia, anorexia: ruminatio mox abolita, mox vicens: in aliis sitis vehemens, in aliis nulla: Capite moto clangor percipitur, quamuis eo aperto parum vel nihil fluidi ibi inueniatur. Sequitur secundo vel tertio die dysenteria: Materia deposita per aluum, fluida admodum, initio cum, postea sine, foetore:

A 3

1) Vide eius *Beschreibung von der Viehseuche vom Jahr 1745.*

foetore: coloris diluerſi, interdum cum ſanguine remixta: ſtatim copioſior: alia patiuntur tenefinum, inteſtini recti prolapſum: alia experiuntur aluum pertinaciter clauſam. Tunc obſeruatur anxietas, reſpiratio difficilis, inquietudo magna, ſaepe motus abdominis conuulſiuus, tandem interitus, modo laborioſus, modo magis quietus, inter tertium et nonum diem. Quorum quidem ſymptomatum, pro diſpoſitione brutorum varia, mox pauca, mox plura, adſunt.

§. VII.

Ad partes brutorum hoc morbo mortuorum interiores quod atinet, quae ſequuntur, idem HANNAEVS obſeruauit: Cute detracta, panniculus carnoſus ex nigro ruber apparuit, atque poſſimum in iis, quorum viſcera haud inflammata fuerunt, et contra. Alia corpora foetorem, alia nullum, ſparſerunt. Viſcera iam ſphaceloſa, iam ſine vilius inflammationis ſigno, deprehenſa ſunt. Pulmones varium colorem oſtenderunt, nunc rubrum, nunc ex albo rubrum, nunc nigerrimum, nunc ſanguine copioſo reſerti fuerunt. Pari ratione cor mox ſanguine vacuum, mox eo ſpiſſo admodum ac nigro reſertum. Ventriculus primus, rumen diſtus, pabulo copioſo putrido repletus: omasus eo ſicco atque valde duro, adeo compacto completus, vt fruſtratum eximi potuerit, exterius variegato, interius naturali pabuli colore. Inteſtina vt plurimum maxime inflammata. Hepar atque lien vitio corrupta fuerunt, veſicula fellea a ſtatu ſano receſſit, ſemper iuſto amplior. Bilis mox nigra, viridis, ſuſca, ſtaua, mox ſanguine remixta, fuit. Omentum intolerabilem foetorem ſparſit. De reliquo nulla exanthemata eruperunt.

§. VIII.

Nec diſſimili ratione ſeſe habent ſymptomata, quae SALDCHOW,^{m)} Medicus Berolinenſis hoc in morbo annis 1745. 1751.

^{m)} Vide eius *Unteſuchung der Rindviehſeuche, vom Jahr 1745.* et

et 1754. obseruata litteris consignauit. Obseruauit praeterea, morbi leuamen allatum esse ab exanthematibus, abcessu vel glandulis tumidis. Nec minus eadem de hoc morbo tradit FVRSTENAVIUS, adiicitque vesiculas, abcessus, furunculos, in ore et faucibus conspectos fuisse, atque in iisdem partibus cuticulae secessus: in demorruis fauces tuberculis obstrae fuerunt: intestinum rectum vlcusculis maculatum fuit: suppressionem etiam vrinæ perpeffa sunt bruta.

§. IX.

Eadem in eodem morbo, circa VIVARAIS, regionem Galliae, anno 1745. saeuiente, symptomata docet celeberrimus de SAVVAGE, n) *Med. Prof. Monspelliensis*. Addit praeterea huius morbi prognosin, experientia tunc confirmatam, quae quidem sese sequentibus prodidit phaenomenis: Os atque palpebrae vlcerosae, morbi duratio ad septimanam secundam, sitis atque appetitus haud adeo delerus, caput non adeo pendulum, cuticulae in ore secessus, crines in osse sacro desluentes, praeprimis vero tumor in pectore ac femore, vsque ad claudicationem, bonum promiserunt euentum. Interitum vero praesagierunt anorexia perpetua, muci ex naribus effluxus copiosior, atque praeprimis dysenteria. Aluus deposita spumescens, pinguis fuit. Nec minus partes internae eadem ostenderunt, quae in superioribus historiis annotata fuerunt. Pabulum siccum ac durum nimirum in Omaso. Pulmones inflammati.

§. X.

Liceat nunc mihi, hisce omnibus ea quoque adiungere, quae b. pater meus, DAVIDES VLMANNVS, Med. Doct. et Phys. Coswicensis, eodem in morbo, annis 1751. et 1754. regionem Coswi-

n) HASTFERS *Ausführlicher Unterricht von der Zucht und Wartung der besten Art der Schaafse*, pag. 77. seqq.

Coswicensem deuastante, obseruauit, et litteris priuatis consignauit. Notata sunt: anorexia, aures ac cornua frigida, motus abdominis conuulsiui, tremor totius corporis, quae quidem duo posteriora semper funesta fuerunt: magna capitis iactatio, parum caloris: in aliis aluus clausa, in aliis liquida, mucoso - sanguinolenta: lingua ac fauces sanae: morbi duratio, ad septimum diem, non bona, optima, quae nonum attigit. Mutatio in sanum statum contigit cum exanthematibus confluentibus, crustae instar. Quae e morbo perierunt, eorum ventriculi conspecti fuerunt pabulo recenti pleni, admodum extensi: pabulum in Omaso non siccum fuit, sed quale in mactatis deprehendas, intestina tenuia fuerunt materia mucoso - aquosa repleta, crassa vacua: Pulmo, cor, hepar, lien immunia deprehensa sunt, neutiquam inflammata: vesicula fellea maxime plena fuit: vrina in alio carnis loturae instar, in alio iusto saturatior. Fauces atque intestinum rectum vesiculis ac vlcusculis immunia. Cute detracta, panniculus carnosus purus fuit. Ad caput quod attinet, in quorundam cerebro parum sanguinis coagulati, in aliorum cerebro gelatina apparuit. An forsitan in agone ortum, an magis a causa morbifica productum?

§. XI.

Iisdem sub symptomatibus hic morbus annis 1760. et 1761. hinc inde apparuit: nec differunt ea, quae secum ducit iste, iterum duobus abhinc annis saeuens; nisi in eo, quod in nonnullis brutis aegrotantibus angina spuria s. notha, statim ab initio morbi, obseruaretur.

§. XII.

En itaque symptomata, sub quibus morbus noster bouinus, usque ab initio apparuit, et adhuc apparet. Vti supra diximus, plurima

plurima huius morbi symptomata semper in omnibus, hactenus enarratis, historiis, inter se conueniunt. Quoniam vero tam atrociter saeuit, ut eorum, qui eo correpti sunt, bouum perpati-
ci euaserint, iste vulgo in pestilentialium atque contagiosorum numerum relatus est; quo factum, ut sine istius causae inuestigatione, statim de medicina, ad eum tollendum adhibenda, cogitarint. At enim vero quiduis potius, quam pestilentialis, mea equidem sententia, morbus est, de quo iam quaestio est. Nam praeterquam quod haud ea in brutis animalibus locum habeant, quae ad venenum recipiendum requiruntur, timorem dico, atque immoderatiorem victus rationem, quippe quibus C. H. maxime labefactatur, atque, ut cuiuslibet veneni fomitem in se recipiar, disponitur; constat inter omnes, qui scientiam medicam callent, pestiferos morbos, aut ipsi infecto aeri seu contactui virtuali, aut aliis venenatis corporibus contactui simplici ac physico, ortum debere, atque adeo solam causam externam agnoscere. Videamus, an eiusmodi causa externa hoc in morbo locum teneat.

§. XIII.

Incipiamus ab aere, atque demonstremus, quod aer per se sine ratione sufficiente, cuiusdam veneni, hoc in morbo, accusetur. Docent nimirum, qui sententiam, quam oppugnamus, fouent, aerem veneno quodam peculiari corruptum esse, quod generi praeprimis bouino bellum ad internecionem indixerit, adeo, ut omnia reliqua bruta ab eo ruta restaque essent. Vtrumque experientia impedit, quo minus credamus; siquidem ad peculiarem huius veneni rationem, qua non nisi bobus ac vaccis noceat, quod attinet, eam eorum, qui morbo isto regnante, aliquando alia quoque bruta, oves, porcos, volatilia vna cum bobus aegrorasse, perisse, quin imo interdum morbum in aliis animalibus primum erupisse, et postea ad boues transisse, obseruarunt, nemo non negat. Quodsi vero quoddam venenum aerem in se
ictum
B
specta-

ſpectatum corrumpit, neceſſe eſt, ni fallor, vt demonſtretur, qua ratione ibi exortum ſit, vbi primo morbus apparuit: vt morbus, ab eiufmodi aere corrupto ortus, ſine intermiſſione regnet: vt integras regiones, continuos locorum tractus, occupet, corrumpat: vt non lente, ſed vno impetu erumpat: vt hyberno tempore huius mali levamen conſpiciatur, quia cuiuslibet veneni vis alias frigoris ſucceſſu extinguitur. Sed omnibus hiſce dictis experientiam contrariam eſſe, eorum, qui, quomodo haec morbus iſte ſeſe geſſerit, diligentius obſervarunt, quis eſt, qui neſciat? Quanta ſunt ex eo, quo morbus noſter apparere incepit, temporum interualla, in quibus nil mali boues ſenſerunt, ſed morbus ſiluit? Vnde eſt, quod morbus in locis, quam longiſſime inter ſeſe diſſitis, ſimul propullulare obſervatus ſit? Quam multa ſunt loca, eodem in tractu, vbi morbus ſaeuii, ſita, quae ab hoc malo immunia permanſerunt? Quam ſtragem ſaepiſſime hic morbus hyberno tempore edidit? Nonne ſaepiſſime verno atque aeſtuo ſiluit, hyeme vero aduentante erupit, truculentiusque ſaeuii?

§. XIV.

Tali ratione ſeſe res habent, ſi volupe eſt, contactum ſim-
plicem et phyſicum, hoc in morbo, in ſcenam producere, atque
eam ob cauſam, ipſos boues infectos pariter ac mortuos, nec
non horum partes, pinguedinem, cutim, carnem, ſtercus,
omniaque praeterea, quae aut boues aegrotantes ac mortui, aut
modo dictae partes tetigerunt, accuſare atque in hiſ ſolis huius
mali cauſam ponere. Namque naturae indagatores vno ore do-
cent, cauſae naturales ex ſua natura ac indole, neceſſe eſſe, vt
vniformiter, totisque viribus ſemper agant, nec ſine effectu exi-
ſtant. Liceat hoc iam ad morbum noſtrum eiufque cauſam ſup-
poſitam applicare. Quo poſito, qui fieri potuit, vt morbus eo
loco primo ſaeuire inceperit, vbi neque bruta peregrina, quae
morbi

morbi fomitem ex patria secum duxerunt, quod de boue isto Ramazzini, ex Dalmatia in Italiam transvecto, et post eum, de omnibus, ex Hungaria ac Polonia hodie copiose adductis, nonnulli perhibent, neque indigena morbosa, quorum nulla fuerunt, vestigia posuerunt? Qui fieri potest, ut non toti bouum greges morboosi fiant, sed saepe eodem in loco, eodem in stabulo, magna interdum bouum, hoc morbo ante non tentatorum pars ab morbo plane conseruetur? Qui fieri potest, ut multos greges, ab aliis infectis vndique circumdatos, liberos hoc malum reliquerit? Vnde est, quod greges sani, ab infectis cum diligentia separati, tandem tamen, post aliquod temporis decursum, morbum experti sint? Quare potuerunt homines, cadauera tractantes, boues sanos impune adire, coria, recens detrahta, in stabulis suspendere? Quare potuit bobus sanis alimentum, coriis eiusmodi inditum, sine noxa porrigi? ^{o)} Cur nil incommodi serferunt bruta sana, stabulis labe inquinatis detenta? Cur potuerunt bruta quaedam sana pabulum, in superiori stabuli, morbosa continentis, parte reseruatam, sine sanitatis detrimento assumere? Vnde est, quod, ut obseruatum, boues sani morbidis atque suspectis non admugierint, nec stercore offensi fuerint? Et tandem qui potuit fieri, ut boues sani mortuos, sine labe accepta vexerint, quin loca, vbi mortua animalia dispersa iacuerunt, cur nonnulli potuerunt intacti transire? Quas quidem omnes et multas alias eiusmodi quaestiones experientia suffulti mouere possumus, nunquam ex solo contactu physico, peperam hic assumto, soluendas.

§. XV.

Quum itaque nullo modo demonstrari possit, hunc morbum, aut ex aere, peculiari veneno corrupto, aut ex contactu simpliciter

^{o)} Id quod expertus est Mr. le Marquis de Courtiaron. Videatur l' Histoire de l' Academie Royale de sciences de l' Année 1745.

simplici ac physico i. e. ex causa sola externa, oriri, prona consecutionis lege sequitur, ut quaedam dispositio morbosa in brutorum humoribus, i. e. causa interna adfit, quae accedente quaedam externa seu occasionali, istum morbum inter boues hinc inde subito producere valeat. Quis vero Pathologiae humanae gnarus nescit, morbos, qui communem externam vna cum interna causam agnoscunt, ac plures in populo vno eodemque tempore adoriuntur, epidemicorum nomine insigniri. Quam quidem ob causam maiori iure et nostrum inter epidemicos referre, et ex numero simpliciter contagiosorum seu pestilentialium eximere poterimus. Atque si omnia, quae supra §. 5. sqq. differuimus, recte atque accuratius inter se comparentur, haud errare nobis videmur, si hunc morbum statuamus, e numero febrium putridarum valde malignarum esse, vel sine, vel cum, inflammatione, nonnisi aliquatenus contagiosum.

§. XVI.

Quanquam vero in nonnullis brutis, morbi praesentis violentia peremptis, inflammationis signa in pulmonibus, ventribus, intestinis, reliquisque visceribus apparent, praetereaque angina spuria adest, quae in veram transit; nequam tamen haec inflammatio obseruata pro morbo ipso, sed potius pro istius effectu, habenda est.

Nam *primum* nonne ea est putridarum febrium conditio, ut male tractatae, aut viribus naturae deficientibus male finitae, in inflammationem, gangraenam ac sphacelum partium interiorum abeant? Quam peruersae vero bruta aegrotata a plerisque tractentur, quis est, qui nesciat?

Notum *deinde*, atque perspectum artis medicae peritis est, quod morbi putridi in C. H. varia ratione agant, variaque
sub

sub forma sese prodant, prout corporis, quod corripunt, habitus est. p) Triplicem febrem in eiusmodi morbis deprehendes, inflammatoriam in homine robusto, multo ac spisso sanguine repleto: medicorem in debili, cuius sanguis tenuis magisque fluidus est: resolutoriam in eo, cuius sanguis reliquique humores multa acrimonia scatent. Quis iam vero febrem inflammatoriam huic morbo bouino sese adiungere posse negauerit, qui cum RAMAZZINO *) perspectum habeat, quod boues plerumque natura multo atque spissiore sanguine donati sint. Nec minus spissiore sanguinis bouini crasin demonstrat morbus iste bobus tam familiaris, quem nostra lingua *das Rücken-Blut* vocare solet villicorum consuetudo, accuratius omnino inuestigandum ac describendum. Equidem naturam eius, causamque, ac remedium suo tempore nosse ac exposuisse videtur COLYMELLA, q) quique eum presso pede sequutus est, VEGETIVS, r) *neglectae cruditatis haec signa tradentes: et inflatio ventris, et intestinorum maior dolor insequitur, qui nec capere cibos sinit, gemitus exprimit, locoque stare non patitur, saepe decumbere, et agitare caput, caudamque crebrius agere cogit. - - Si dolor permanet, ungulas circumsecare, et uncta manu per anum inserta, finem extrahere, rursusque agere currentem conuenit cet.* Itemque hunc affectum respexisse, et, nomine magis appposito, cum notatione causae atque medicinae, donasse cernitur FISCHERVS: s) *In illa pestis specie, moneus, ubi sugillatio in dorso a sanguine, in vena magna dorsali stagnante et putrescente adsit, venae sectione, sapone, tabaco, lotionem et frictionem, opus esse.*

B 3

Quod

p) Vide НУХНАМІ Sammlung medicinischer Schrifften.

*) l c p 797.

q) de Re Rustica, Lib. VI. c. 6.

r) Mulomedic. Lib. III. c. 3.

s) Lieffl. Landwirthsch. p. 227.

Quod *denique* ad anginam attinet, quem fugit, eam in morbis putridis hominem corripientibus, vt in variolis, morbillis, reliquis, tanquam morbum secundarium obseruari?

Iure meritoque adeo morbus noster e putridis est. Noli vero a me postulare, vt definiam, cuiusnam conditionis sit materia putrida, quae causam huius morbi proximam constituat; neque, quatenam illius in corpore bruto sit sedes: quinam humores praeprimis peccent. Quo vero aliquid addam, puro, acrimoniam putridam, in hoc morbo, isti variolosae, morbillo-sae, atque alii, exanthemata producenti, similem esse, et non lymphaticos solum, sed et serosos humores inquinatos esse atque viis aduectam, ipsis admisceri. Demonstrare itaque nobis incumbit, qua ratione haec acrimonia, aut vt supra diximus, causa ista interna, in brutis sensim oriri queat. Optime nos acturos putamus, si ductu Pathologiae humanae causas remotas disseramus, quae bruta nostra corpora a naturali statu sensim recedere faciunt, et ad morbum suscipiendum disponunt.

§. XVII.

Iam vero rem si accuratius paullo pensaremus, ad duo praeprimis hic respiciamus oportet momenta, ad digestionem vitiatam, et transpirationem suppressam.

Nam transpiratione suppressa corpus quodlibet animale eiusque humores vitium contrahere, et vt cuiuscunque veneni formitem recipiant, disponi, quilibet Physiologiae pariter ac Pathologiae gnarus fatebitur. Isto continuo atque perpetuo solidorum atque fluidorum, ad sanitatem conseruandam necessario, motu quodidie, et particulae quaedam minimae a solidis abraduntur, et fluidis quaedam crassiores, quae in nutritionem corporis

poris impendi nequeunt, secernuntur; vtriusque generis particulae impurae, ad conseruationem Corp. ineptae, eliminandae sunt. Educit ergo earum tenuissimas, sed et nocentissimas, ista excretio, omnes reliquas, ex SANCTORII asserto, admodum superans, perspiratio sic dicta insensibilis. Multa vero ac grauiora mala, ista vel diutius paullo cohibita, vel imminuta, in corpore producuntur. Retinentur humores falsi, acres, redeunt ad reliquorum humorum massam, abeunt tam ad nobiliores quam ad ignobiliores partes interiores, creantque varia, pro varia partium internarum conditione, pathemata.

Quemamodum vero, quae iam dicta, omni de corpore animali valent; ita nec minus ea ad corpus bouinum potissimum applicabis, atque exinde varia morbi, quem sub manibus habemus, bouini symptomata explicabis. Consentit nobiscum hac in re MAZINVS, ^{t)} praetereaue sententiam nostram confirmat quodiana experientia. Quilibet vel parum attentus nouit, quam incuriose animalia bruta nostris temporibus, tam in sano, quam in aegroto statu, a multis tractentur. Vides multis in locis stabula, quibus bruta domestica detinentur, ita comparata, vt quiduis potius, quam calorem, ad transpirationis in corpore bruto vigorem erigendum, necessarium, producere atque conseruare queant. Huc accedit magna ista stragulorum, debite conseruandorum incuria, vbiuis obuia. Sic comparatum est cum brutis sanis, nihil magis de aegrotantibus curant.

Scimus omnes, morbum bouinum, nostris temporibus plerumque incipere angina spuria seu serosa, (dicunt *die Sabberseuche*) aperta transpirationis suppressae sequela. Tantum abest, vt possessores ea procurent, quae transpirationem, vel conseruent, vel amissam restaurent, vt talia potius perpetrent, quibus ea magis magisque supprimatur. Quacunque ratione tempestatis

t) In Epistola ad Valisnerum de praesenti epidemia contagiosa bouum ditionis Brianac 1711.

pestatis vicissitudo fuerit, aeri liberiori tamen eiusmodi bruta exponuntur, ad pabulationes mittuntur, praetereaque concitatus interdum agitantur, atque sic aestuantia in loca umbrosa, paludosa, aliaque frigida, ducuntur. Aqua, frigida quid? quod frigidissima, iis porrigitur. Quid mirum itaque, si morbus ingrauescat, si diarrhoea; dysenteria sequantur? Sapientius omnino itaque egisse videntur isti duo rustici Saxonici, de quibus litterae publicae retulerunt, eos iumenta sua in loca subterranea duxisse, ibique deinuisse, atque a morbo bouino, ipsorum in regione faeuienti, libera conseruasse. Nil causae est, cur dubitemus, horum boum conseruationem transpirationi, hisce in locis subterraneis bene sustentatae, adscribere; quamuis non negemus, alias quoque causas externas euitatas esse.

§. XVIII.

Transeamus ad digestionem vitiatam, videamusque, qua ratione in brutis vitari, hincque ea impuris humoribus imbuere queat. At vero digestionis vitio, vt omnium corporum animalium, sic etiam praepriis iumentorum sanguinem plerumque corrumpi, atque hinc febres accendi, non Pathologia solum docet, sed et VEGETIVS ^{u)} id in brutis expertus, affirmat. Laeditur vero ac vitatur digestio, aut alimentis, etsi bonis, assumtis in ventriculo non digestis, idque; vel liquorum digerentium, vel actionis ventriculi et motus respiratorii, digestionem adiuuantis, vitio, aut alimentis iamiam vitatis ingestis.

§. XIX.

Incipiamus de brutorum alimentis iamiam vitatis assumtis. Quaeerunt bruta alimenta in pratis, agris, semper omnibus iis exposita, quibus labem contrahere queunt. Varia eorum sunt

^{u)} Mulomed. Lib. I. cap. 21.

sunt, quae pabulationes labe inficere valent, quorum quidem aer accusandus est, vaporibus multis nociuis, acribus, sulphureis, putridis, cuiusmodi magna copia tempestatis vicissitudine frequentiore turbulentiore adeste solet, huc illuc ductis refertus, quibus decidentibus, non possunt non prava quam maxime inquinari. Eiusmodi vapores bouum pascua occupantes obseruauit D. LESSER, *) adeo acres, vt cutim, applicati, cantharidum instar, adurent. Viderunt quidam nostris temporibus nebulas putridas, admodum foetentes, et iis euanidis, aquas, potissimum stagnantes, cuticula coloris variegati obductas, viderunt, et iuramento obstricti magistratibus affirmarunt. Quid? quod eorum quidam, tempestate nebulosa, pecudem stabulis, ad tempus detinuerunt, et eo sanam reseruarunt. SALGHOW x) iam supra nominatus narrat, sese anno 1745. in quadam regione nebulam densam vidisse, atque obseruasse, boues, ea praesenti, mugitum vehementem edidisse, (signum, quo, vt assiduiore pastores affirmant, brutorum nostrorum sanitatem haud amplius illibatam esse, indicatur) atque postridie statim morbum inter eos apparuisse. Recte omnino putat, boues tunc temporis vapores acres causticos, et vna cum alimentis assumisse, et per respirationem in pulmones atraxisse; videtur vero nimis longe excurrere, si causam atque originem in fodinis recens aperitis, in montibus igniferis, et in locis, vbi metalla tractantur, quaerere anniritur. Praestare nobis videtur, in ea, quae propiora sunt, inquirere. Mea equidem sententia, eiusmodi vaporibus nociuis originem praebent loca paludosa atque inundationibus obnoxia. Memoria reuoluamus annos proxime praeteritos, in quibus inundationes sane non rariores, sed frequentissimas experti sumus, reuoluamus, quantum in corpora humana valuerint. Quid vero loca paludosa ad corpus animale labefactandum afferant, quos-

*) Vid. D. SCHREBERS Samml. der Königl. Preuss. Verordn. bey der Rindviehseuche.
x) l. c. pag. 3.

que morbos potissimum producant, sciunt omnes medicinae periti, nec non luculentissimo exemplo confirmavit LANCISIVS. Quibus binis combinatis, videmus rationem, quare vici deiectioni, quamuis fertili admodum, regione siti, quos *die Busch und Auendorfer* appellare moris est, huic cladi atque calamitati magis et frequentius expositi fuerint, quam qui, etsi istis vicini, in elatiori et sterili arenoso agro positi sunt. Namque ut plurimum aere nebuloso obteguntur, inundationes frequentiores experiuntur; hinc pascua ab infectis inquinantur, melleo rore inficiuntur. Quo accedit foenum limosum, hinc maturescere neficiam, aut propter pluuias multas praecipue tempore autumnali, non debite praeparatum. Sunt loca, in quorum vno eiusmodi foenum cum emolumento reiectum, in altero cum damno iumentis porrectum est.

§. XX.

Vapores iure excipiunt animalcula quaedam, quae pabulationibus inquinamenta afferunt. Sunt erucae, tanta interdum copia affluentes, ut arboreta, frutices depascant, ipsas herbas ad pastum maxime idoneas occupent, suoque praeterea seminio verminoso inquinent. Iphis vero frigore tactis atque necatis, pascua squalore putredinoso obducuntur, pabulumque, quantum quantum fit, verminosum redditur; neque aquae ipsae ab ista labe liberae manent.

Nec dissimili ratione comparatum est cum locustis, quae, earum si magna copia adest, pascua inquinata atque corrupta relinquunt. Nec desunt, qui autumnant, eximiam locustarum copiam in Hungaria hunc morbum praecessisse. Quid mirum, si pabulo atque potu, eiusmodi seminio verminosum inquinato, a iumentis deglutito, primae eorum viae magna impuritati pariter ac acrimoniae copia obsideantur? Noxam eiusmodi pabuli seminio

minio verminoso infecti confirmant Relationes Breslavienses in XXIX. *Versuch*, p. 285. vbi de venenata erucarum, olera ac legumina depascenium, indole quaedam exempla, notatu digna, commemorantur. Eiusmodi seminium verminosum secum quoque ducit ros ille melleus, cuius noxam quidam vici vicini, obseruante b. patre anno 1753. experti sunt; quippe in quibus, eodem tempore aut paullo post morbus bouinus potissimum grassatus est. Praeterea autem huius rosis noxam confirmat nonnullorum, alibi vitentium, circumscriptio, qui cibariis olerum atque raparum hoc malo inquinatum reiectis, villas suas ab ista deplorabili bouum clade liberarunt atque immunes conseruasse videntur.

Iam vero, quodsi seminium verminosum inuentionum corporibus, mediante pastu, inferatur, haud est, quod dubitemus, inter morbi bovini causas remotas nec minus vermes varii generis, in intestinis bouinis nidulantes referre. Scimus ex Pathologia, iis corpus animale ad varios morbos disponi, ad dolores colicos, morbos conuulsiuos, epilepticos, inflammatorios putridosque, quidni corpus bouinum? Atqui vermes varii generis in hac vel illa parte corporum bouinorum deprehendi, docent rerum physicarum obseruatores, nec non SCHREIBERVS, eoque ducente, FÜRSTENAVIUS) perhibuit, eos magnam in hoc morbo bouino attentionem mereri. Quid? quod quaedam infectae virides, quas germani *Ygel* nominare solent, in nonnullis brutis, ex praesenti morbo mortuis, deprehensae fuerunt.

§. XXI.

Sed dantur plantae quaedam in pratis crescentes, quae, quo humidior earum locus natalis est, eo maiorem acredinem causticam

C 2

y) l. c. pag. 96. sq. Conf. DERHAM, Physico-Theolog. Lib. VIII. c. 6. LESSER Infecto-Theolog. P. I. Lib. I. c. 9.

cam nanciscuntur, quarum e numero sunt Ranunculus aquaticus, Ros solis, Cicuta aquatica, Perficaria acris, Secale corniculatum, nigrum, aliaeque. Nonne et in his interdum caussa dispositio- nis praeternaturalis, in corporibus brutis natae, quaerenda? Fie- rine potest, vt eae alio anno maiori copia crescant, quam alio in- ueniuntur, in alio loco earum maior, quam in alio; sit copia? Fierine potest, vt earum femina e loco, vbi abundant, in locum, vbi rariores sunt, vario modo transuehantur? Nonne nos dele- ctant plantae, in regionibus Europaeis iam sponte crescentes, quas maiores desiderarunt, quaeque patriam longe remoniam et peregrinam agnoscunt.

§. XXII.

At enim vero non alimenta solum, iamiam corrupta, atque in ventriculo ingesta, prima in culina impuros humores effi- ciunt, sed et ipsa bona atque integra in impuritates conuertuntur, liquoribus digerentibus haud rite affluentibus, aut ventriculi actio- nis, aut motus respiratorii vitio, quibus adiungatur ruminatio, peculiaris in ruminantibus brutis actio, non rite celebrata.

Scimus omnes, anatomiam comparatiuam qui perspectam habemus, iumenta ventriculo quadruplici donata esse, alimen- taque ex primo in alterum, mediante ruminatione transmigrare. Est vero ruminatio cibi praemansi masticatio iterata. Prima enim masticatione quod boues deglutunt, primus ventriculus, rumen dictus recipit; quoniam vero nondum satis aptum est, in reliquos abire ventriculos, ad os repellitur, ad nouam et perfe- ctio- rem masticationem subeundam; vbi bene ac debite praepa- ratum statim in alterum delabitur, atque in reliquos vltimus pro- mouetur. Celebratur vero ruminatio, et motu diaphragmatis, et peculiari ac egregia oesophagi ventriculique ipsius fabrica, quam PEYERVS ^{z)} docuit, nec non musculis abdominalibus,

opti-

^{z)} In Merycologia, Lib. III. c. 2.

optimeque cubando perficitur, tum nimirum abdomen, cumque eo rumen, blande comprimuntur, et ad maiorem ipsius contractionem allicitur. Videmus hinc, quod iumenta post pastum, naturae quasi impulsu cubare soleant, quieteque fruuntur. Necessse igitur est, ut boues satis pastos quietos linquamus, nec nimis, statim a pastu, agitemus. Hoc facto, ruminatio impeditur, nil e primo in reliquos ventriculos, ne aliquid quidem fluidi transfertur, cibarium vero, iam rumine contentum, in corruptionem ruit, putridumque euenit, quod quidem foetor, ex ore bouum aegrotantium exhalans, cibusque corruptus, in demortuorum ventriculo deprehensus euincunt. Quando vero concitatio morus respiratorius accedit, aut contenta in primo ventriculo magis augentur et compinguntur, aut contenta in reliquis fluidiora, iusto citius, nondum satis cocta, propelluntur, expelluntur. Quo exinde ratio patet, cur in Omaso massam duram atque compactam inueniamus; fluidiora nimirum sunt propulsa, nihil fluidi a rumine cum eo communicatur, nec tale quid, propter febrim, per vasa interiora minima exhalantia, affluit. Quibus quidem rebus sic comparatis, fieri nequit, quin magna acrimoniae copia in primis viis Corp. brutorum generetur, quae quidem reliquos humores maxime corrumpat necesse est. Quo facto impuritates, ad secundas vias translatae, liberiorem humorum circulationem impediunt, stases efficiunt, variisque morbis generandis ansam praebent.

Verum enim vero, quae iam dicta sunt, suntne ita comparata, ut iis experientia respondeat? Reuocemus in memoriam tristes istos annos, proxime praeteritos, et dispiciamus, quae in iumentorum fata fuerint. Bella gesta sunt; quorum vero quisque est, qui homines nesciat, eo tempore, in conseruandis suis rebus ab hostium manu, maxime anxios esse; quacunque ratione queant, cauent, ne sibi quid eripiatur, diligenterque student,

omnia in tuto collocare. Pari ratione agunt, qui bobus quaestum ac victum facere coguntur. Ducunt eos e loco in locum, non lente, id prohibet hostis vicinia, potius quam velocissime. Quis nostrum est, qui non hoc cum tristitia praeteritis temporibus viderit? Alii praeterea sunt, qui tum temporis iumentis, vel per hostem, vel per morbum grassantem amissis, alia ad victum sustentandum quaerunt, eaque emta, maxima laetitia percipi ad stabula domestica celeriter ducunt, incurii, an iumenta ante, an post pastum agant, quin imo statim ei adhelanti cibarium proiciunt. Adde istos boum greges frequentiores, huc vsque ad nos adductos, ac longa per itinera admodum defatigatos, multosque alios errores in mulodiaeta perpeffos. Ac quo tempore magis, quam istis bellicosis atque aerumnosis, boum clades experti sumus?

§. XXIII.

Praeterea vero alimenta nec minus integra corrumpuntur, humoribus digerentibus non rite affluentibus. Quorum quidem affluxus impeditur, aut cum, vitio omnium humorum, corporis se et excretiones non recte procedunt, aut cum oscula vasorum, eos vehementium, spastice stringuntur, clauduntur. Primum quod dictum est, in brutis locum habere, eorumque humores vitium contrahere, ex transpiratione suppressa, superius commemorata, demonstramus, quumque exinde liquores digerentes quoque aciores facti sint, sibimet ipsi, vasorum oscula constringendo, exitum impediunt. Quo tandem ista iam vitiata ingesta acriora accedunt, quibus oscula vasorum, liquores digerentes continentium, afficiuntur, constringuntur, eoque oblitterantur. Vides hinc causam, quare in nonnullis brutis vesicula fellea tam ampla reperiatur.

§. XXIV.

§. XXIV.

Supra diximus, morbum nostrum aliquatenus contagiosum esse. Quod quidem contagium eo modo sese habet, quo omnes alii morbi epidemici, e. g. Variolae, Morbilli, Dysenteria, Petechiae. Haud itaque nos errare putamus, si docemus, inter causas morborum, bruta corripientium, exhalationes quoque aegrotantium boum numerandas esse; neuiquam vero eas hic admittimus, quas bruta mortua edunt, atque adeo reiicimus omnes res, quaecunque sint, cadauera eiusmodi attingentes. Namque experientia, per longum temporis decursum satis confirmata, ideoque fide digna, satis superque docuit, tempore pestis ipsius grassantis, hominibus sanis magis causae subesse, aegrotantes euitare, quam e peste mortuos. Ipsa talia cadauera dissecare suscepit FORESTVS ^{aa)} sine damno, multis quamuis spectatoribus. Ac quis Medicorum est, qui cadauera bruta dissecari sine fastidio curarunt, qui aliquid damni exinde acceperint. Accedit et hoc, quod bruta mortua, non peculiarem foetorem spargunt, praeter eum, qui cadaueribus familiaris est.

§. XXV.

Hae sunt causae istae remotae, quibus et corporibus brutorum dispositio ad morbum suscipiendum inducitur; noli vero putare, eas sigillatim consideratas id efficere posse, ut morbus quidam, qualis noster est, producat. Semper requiritur, ut, quod iam supra diximus, alia, occasionalis sic dicta accedat, qua fit, ut effectus istius dispositionis seu causarum internarum sese prodant. Attamen vero hanc occasionalem causam, ipsas inter haecenus commemoratas esse posse; nobis persuadit Pathologia humana, ad animale[m] applicata. Quenam vero ista in hoc vel illo, et praeprimis in praesenti brutorum morbo sit, certo certius

aa) Vide eius Observat. Lib. VI. obs. 28.

tius constituere, altioris atque diligentioris inuestigationis res est, de quo infra plura. In praesentiarum adhuc demonstramus, necesse est, causas istas remotiores, aut, si mauius, praedisponentes morbum bouinum, iamiam regnantem producere valuisse. Diximus iis cruditates atque impuritates in primis viis brutorum generari. Sciunt omnes artis medicae principii imbuti, eiusmodi cruditates primarum viarum C. potissimum H. omnia morborum genera generare posse, febres intermittentes, acutas, inflammatorias &c. Quidni et in brutis? Morbum bouinum nostrum febrim esse docuimus; ac praeterea bruta eadem quoque, quam assumimus, ratione febricitare, ante omnes iam pridem iste mulo-medicinae parens, *VEGETIVS* bb) statuit. *Venter*, inquit, *qui aqualiculus nominatur, totius corporis obtinet dominatum, in cuius capacitate cibus potioque miscetur. Quodsi loca illa praestriccio longi temporis vitauerit, intestinorum dolor et corruptio digestionis necessario sequitur. Hinc etiam tortura et extensio ventris dolorque cum magno periculo generatur, quae Passio emphragma, latine praecoccupatio dicitur.*

Omnia vero ita sese in iumentis habere, de eo nobis praeterea persuadet ipsa partium bouum hoc morbo peremptorum internarum inspectio. Vides ventriculos pabulo multo putrido atque corrupto infarctos. Euincunt id nec minus diarrhoea, dysenteria, huic morbo coniuncta, inflammationes internae, gangraena, sphacelus.

Quoniam vero cum corporibus animalibus, vt machinis hydraulicis, ita comparatum est, vt humorum e loco in locum affluxus semper continuus, nec vnquam interruptus sit, hincque liquores in primis viis generati, tam mali, quam boni, ad sanguinem

bb) Art. Veter. Lib. I. cap. 40.

guinem deportentur, eique sese insinuent, multasque ibi acrimonias generent, quibus solidis irritatis, se- et excretionibus impeditis, febres inflammatoriae pariter ac exanthematicae oriuntur; facile intellectu est, cur in brutorum nonnullis exanthemata appareant, nec non, unde sit, quod HANNAEVS in brutis peremptis, cute detracta, hinc inde maculas nigras obseruauerit, partibus, quod bene notandum, interioribus integris ac sanis, et contra. Maximam enim partem materia peccans e primis ad secundas vias transportata fuit.

§. XXVI.

Quibus itaque disputatis, causa huius morbi bouini tam proxima, quam remota, explanata, haud difficile esse duco, quandam huic morbo medendi methodum conformare, idque magna cum fiducia, modo ne nimis sit vniuersalis, sed potius cuiuslibet bruti aegrotantis conditioni magis appropriata atque accommodata. Quemadmodum vero ratio, per experientiam magis confirmata, in morbis C. H. sanandis suadet, semper vniuersalia particularibus praemittere remedia; ita et hic optime agi censeo, si nec in brutorum morbis haec regula negligatur, sed potius commendetur, eoque magis, cum ex ante dictis notum sit, boum sanguinem natura spissiore esse. Incipiendum itaque est

Venaefectione. Quae quidem statim ab irruente morbo instituenta est, quia boum sanguis spissior semper, ad inflammationem pronus est, simul atque, quacunque de causa, motu febrili vehementer agitur: ea tamen cum circumspectione, ut probe ponderemus, an iumenta forsitan pabuli penuria laborarint, nec ne, an febrim adeo magnam, an paruam experiantur.

D

At

At disputant valdopere inter se, de venaesectione, in iumentis hoc in morbo celebranda. Admittunt, qui sanguinem crassiolem grumofum in cadaueribus feclis deprehenderunt; reii-
ciunt, qui sanguinem fluidum, magis diffolutum in iis obser-
uarunt. Ast vero, quum femper in bobus sanguinem abundan-
tem affumamus neceffe fit, atque quilibet therapiae gnarus no-
rit, quam nociua in morbis putridis plethora fit, quamque fan-
nitati refituendae refiflat, quam multum vero ifti eius imminu-
tio conducatur; haud nobis errare videmur, fi venaesectionem in
bouv morbo praefenti, magna cum fiducia commendamus.

§. XXVII.

Venaesectione celebrata, id statim agendum est, vt primae
viae a nimia ingefforum mole purgentur ac liberentur. Com-
mendatur quidem eum in finem medicamentum purgans; quod
quidem non plane reiiicio, nihilo tamen fecius vomitorium ma-
gis in hoc morbo brutorum mihi placet, quoniam primus ac
fecundus ventriculus nimia ingefforum ac impuritarum faburra
repleti inueniuntur, qua remota, reliqua medicamenta danda eo
meliolem praeflare valent effectum, nec incassum, vt folet, in
primo ventriculo feputa iacent. Nec raro fit, vt cauffa e pri-
ma culina eo reieclta, morbus statim tollatur, praepremis, quod
eo fimul ventriculus tertius fuccutitur, atque a pabulo duro ac
ficcio liberari poteft. Quapropter neceffe est, vt brutis vomito-
rium, magna fluidorum emollientium copia folutum, propine-
tur, quorum non poteft, quin aliquid statim ad reticulum dela-
batur, atque ex eo ad omasum deferatur, ibi pabulum durum
emolliat, lubricet, eoque ad vltiorem motum difponat. Mul-
tum est, quod, hoc faclto, lucratur. Inteflina vna cum venti-
culis ab impuritarum onere liberantur, fpafmi, conffrictiones, fla-
fes sanguinis in abdomine remouentur, tolluntur, atque adeo
liberior

liberior humorum circulatio restituitur. Confirmant huius vomitorii usum, in bobus aegrotantibus, praestantissimum, varii ex recentioribus oeconomi, qui, natura duce, suis iumentis illud cum emolumento repentinoque effectu adhibuerunt, nec non Vitriolum album, quod hinc inde in morbis bouinis porrectum, tantis laudibus, ob egregium effectum, tanquam remedium contra eiusmodi morbos specificum, effertur. Praeter quod radice Afari, vel ipso Tartaro emetico, cum sufficiente vehiculo dato, vti quoque licet.

Huic substitui, vel potius adiungi potest purgans, idque pro nata rei necessitate; alio in morbi decursu clausa, aliquoties adhiberi, nec non ei succurri clysteribus, si non statim alius aperiat, ac iusto diutius clausa maneat. Oportet vero blandum esse, haud valde stimulare, vinctuosum magis ac laxans, quo pabulum, in Omaso nidulans, siccum inungatur, atque ad motum vltiorem aptius reddatur. Optimum ideo est hoc in casu Sapo Venerus, ex quo etiam clysteres constare queunt. Magis vero oleosi sunt, dysenteria suborta, quo acrimonia praecipue biliosa inuoluatur, atque intestina a nimia eius irritatione ac arrosione facta tectaque reddantur. Iuuat tum olea cum farinaceis combinata iniicere.

§. XXVIII.

Postquam vero e primis viis impuritates remoueris, tum et ad impuritates humorum respiciendum est, quo per colatorium cutaneum, quoad fieri potest, expellantur. Quare adhibebis, quae transpirationem vel restaurent, vel sustineant, vel, vbi necesse, augeant. Conducat ergo potulenta, non nisi tepida propinare, per totum morbi decursum, cum his frictiones coniungere, eas diligentius quotidie ac frequentius adhibere, cele-

brare: stabula in moderato ac debito calore seruare, a liberiori ac perfianti aere ea tueri, ac bene conseruare, nec non ea stragulis debitis obtegere, quin imo animalia ipsa, si necesse, vestibus aut varii generis tegminibus, operire.

Quam maxime itaque taxandus est mos, quo nonnulli animalia aegrotata, a sanis segreganda, in casis, campo ex tempore positris, aut in luco detineant, omnes saepe aeris iniurias experura?

Quoniam vero nil transpiratione in morbis assequeris, nisi humores eliminandi antea ita disponantur, vt vasa cutanea permeare queant, ad varia etiam simul respiciendum est. Hoc assequeris, si motum humorum circulatorium conuenientem, nec nimis celerem, nec nimis languidum, conseruas, nec minus allaboras, humores ipsos ita mutare, ne, suamet ipsorum acrimonia vasa stringendo, se-et excretiones impediant. Neesse itaque erit, vt mox temperans, mox inuoluens, demulcens, mox roborans, adhibeas. Quam quidem ob rem nitrum, acetum Vini, oleum Vitrioli optimo cum fructu adhibebis. Non temperabis solum, sed et resolues humorum spissitudinem, bobus tam familiarem; nec minus vile erit, camphoram cum iis combinare, medicamentum in morbis putridis, inflammatoriis, sese tam egregio modo commendans, quamuis HANNAEVS illud hoc in morbo bouino laudare nolit; ast an recto modo ac tempore eo vsus sit, aliis diiudicandum relinquo. Id saltim certum est, camphoram humores viscidos resolueret; solida blande irritando, vires erigere. Quem quidem in finem iuuat potulenta ex herbis atque radicibus roborantibus, diaphoreticis mitioribus, conficere, eaque bobus reliquis cum medicamentis porrigere. Quibuscum autem demulcentia aque inuoluentia, farinacea nimirum, furfuracea oleosa coniungas. Sunt, qui oleum lini statim ab initio adhibere

adhibere vetant, illudque; nonnisi diarrhoea suborta, permittunt. Verum nimis scrupulosiores videntur, cum constet, bruta morbo, quem tractamus, affecta, motu abdominis conulsiuo quam maxime cruciari, nec non interdum inflammationem pulmonum simul pati. Quis vero nescit, in eiusmodi affectibus oleosa egregium praestare effectum. Accedit et hoc, quod commemorata symptomata ex urgentibus sint, quibus Therapia generalis semper suadet, ante omnia occurrere, alias morbus in peius ruit, tristemque nanciscitur euentum. Vellem adeo usum olei lini, statim ab initio, praemissis praemittendis, commendare, idque eo magis, cum FVRS TENAVIVS ^{cc)} de Medico quodam Brunsvicensi commemoret, eum semper hoc oleum, cum reliquis combinatum, hoc in morbo, statim ab initio, magna cum utilitate dedisse. Ac quis est, qui nesciat, ante aliquot annos, litteras publicas nos certiores fecisse, oleum oliuarum, cum fero lactis coniunctum, non sine usu praestanti, in hoc morbo, propinatam esse; quo quidem tempore, hunc quoque olei oliuarum usum in duobus animalibus, quorum res iam conclamatae videbantur, expertus sum.

Nec dissimilem ob rationem adhibere licet Theriacam Andromachi, a nonnullis quoque, in praesenti malo, tantis laudibus elatam. Spasmos atque constrictiones mitigat: sed oportet statim, vomitorio aut purgante dato, ingerere, et tunc multum praestabit.

Morbo vero declinante diaphoretica aliquantulum fortiora danda sunt, quo morbi reliquiae plane expellantur corpusque iterum roboretur.

Quoniam autem, ad transpirationem promouendam roborantibus ac stimulantibus opus est, fetacea quoque instituenda, quibus praeterea materia putrida ad exteriora magis allicitur, et

D 3

ab

cc) l. c. pag. 94. sq.

ab interioribus partibus nobilioribus auertitur, remouetur. Putredini vero humorum vt magis resistas, admodum conducet, Corticem ipsum Peruuianum pro rei necessitate propinare. Nec minus eo diarrhoea moderabitur, ne nimia euadat, quippe qua bruta quoque interire queunt. Quam ob rem nonnulli corticem Pini cum oleo lini combinatum suadent.

§. XXIX.

At nec Mercurius nostro in morbo praetereundus est, tam propter vermes, haud raro in corporibus brutis obuios, quam propter humorum visciditatem soluendam, quam in rem experimenta, felicioribus sub auspiciis capta, supra laudatus FURSTENAVIVS ^{dd} commemorat.

§. XXX.

Quum vero ex supra dictis elucescat, ruminatio quam peculiaris quamque necessaria in bobus sit actio, quantaque damna sint, quae ex ea abolita resultent; id nobis necessario, in brutis aegrotantibus sanandis, agendum est, vt ea, quantum pro morbi ratione possit, vigeat. Remoueantur itaque omnia, eam quae impedire queunt. Quomodo causa huius impedimenti, in ventriculo ipso primo latens remoueatur, supra iam dictum est. Euitanda vero simul sunt, quae eam, ipso in morbo regenerare queunt. Etenim, simul atque ruminari boues desinunt, iis haud amplius pabulum siccum, aut gramen porrigendum est, sed non nisi fluida farinacea, aut furfuracea, tepida ingerere, quibus et parum foeni optimi, si assumere velint, addere licet, eoque modo tamdiu tractandi sunt, quamdiu ruminatio cessat. Hac vero aliquantulum restituta, parum quoque foeni per vices, et quoties

dd) *ibid.*

ries assumere libet, porrigendum, simul vero semper potulenta tepida addenda. Praeterea vero aliae quoque in hoc morbo res circumstant, quae ruminacionem cessare faciunt, vlcuscula, tubercula, in ore ac faucibus, decorticaciones, pituita, nimia in copia in faucibus haerens, quod quidem in angina spuria, isto huius morbi, iam regnantis, prodromo obseruatur, quibus omnibus, dolore, partibus ad ruminacionem concurrentibus inducto, ruminatio absolui non potest. Tubercula igitur aperienda, cum vlcusculis et partibus decorticatis, diligenter medicamentis purificantibus, e. gr. aceto vini cum Herbis Salviae Rutaë etc. lauanda. Atque, vt pituita haerens potenter ac celeriter resoluatur, forsitan iuuabit, ex iam praeparatis Oxymel. squillit. Essent. Pimpinell. aliaque simul admiscere.

Non vero in ore ac faucibus solum, sed et in naribus, ac in membrana sic dicta pituitaria, stagnat pituita, respirationem liberiozem impediens. Haec etiam soluenda, et ad exitum praeparanda. Mea equidem sententia, non plane ab hoc morbo alienum medicamentum, cepas commendantes proposuerunt. Partes vehementer irritando, mucum stagnantem resolvere, atque partes, ad ruminacionem necessarias, liberiores reddere queunt. Quapropter eae, si cum reliquis praedictis medicamentis adhibeantur, suam omnino symbolam ad morbi curationem conferre videntur; alias earum vilitates vt iam silentio praerereamus.

§. XXXI.

Haec sunt medicamenta, quae in bobus aegrotantibus faciendis, pro cuiuslibet tamen eorum conditione, adhibenda sunt. Sunt vero praeter haec alia, non minus necessario obseruanda.

Aer semper purus seruetur, atque ab exhalationibus aegrotantium animalium putridis purificetur. Quam in rem suffimigia

gia ex rebus fragrantissimis in stabulis instituenda sunt. Stabula quotidie aere perflari debent; fimo quotidie purgari; nouis stragulis, neuiquam ex iis rebus, quae super stabulis, vbi animalia aegra habitant, reseruatae fuerunt, confectis, operienda sunt, et quidem sufficientibus: Homines, qui aegrotantia tractant, vestibus magis linteis, quam ex lana confectis, sese obtegant oportet: Vasa adhibita, quam maxime potest, pura seruanda sunt.

§. XXXII.

Quoniam autem satius est, morbum anteuertere, quam ei mederi: maxime nobis iam incumbit, vt modum doceamus, quo hic morbus tam atrociter faeuens impediri queat. Quemadmodum supra in methodo medendi, res eo cedebat, vt primae viae a saburra cruditarum deplerentur, et transpiratio vigeret, ita ad duo ista momenta, et in mulodiaeta respiciendum est, omniaque euitare studendum, quae supra in causarum remotorum commemoratione dicta sunt. Praeterea vero, quae sequuntur, obseruare iuuabit.

Cum notum sit, plethoram variis, in Corpore animali impuritatibus generandis, occasionem dare, prodest, sanguinem bovis interdum mittere. Cui adiungas medicamentum purgans. Quod quidem vtrumque bis in anno cum fructu obseruabis, temporum potissimum vicissitudine, qua C. H. quoque mutationem experiri notum est, tempore dico aequinoctii vernalis et autumnalis. Notus mihi oeconomus industrius est, qui vtrumque iam bis tempore mali, loco suo se appropinquantis, magno cum emolumento, sui que gregis conseruatione adhibuit, et quamuis malum in pago faeuierit, istius villa ab eo libera permansit. Nec inutile erit, ipsa diaphoretica adiungere. Est quidam, qui diuersa animalia bouina conseruare, haud sine fructu, allaborauit

uit Venaefectione, Sale angl. catarct. dato, et Tinct. fulig. per vices propinata. Alius conseruationis gratia, praeter Venaefectionem, puluerem ex Bacc. Iunip. Sulph. crud. et Antim. crud. partibus aequalibus confecit, et non sine vtilitate dedit. Hanc vero ob rationem impediri oportet, ne iumenta aeri nebuloso-foetido exponantur, nec concitatus agitentur, nec aestuantia statim in loca frigidiuscula, paludosa deducantur. Quapropter necesse est, vt hominibus prudentioribus, ac non, vt hodie solet, pueris custodienda mandentur.

§. XXXIII.

Neque minus ruminacionis conseruandae ratio habenda est. Cui rei impetrandae conducet, salem communem, per vices, cum pabulo porrigere. Ac ipsas cepas, in stabulis, tempore potissimum morbi regnantis, suspensas haud parum ad sanitatis boum conseruationem conferre arbitror. Forsitan propter hunc effectum, hinc inde praestium, nomen remedii contra morbum specifici meruerunt. Irritant nimirum aequae ac salia, hincque stimulant excitantque partes ruminacionem praestantes. Salem vero porrigere, in recens emtis, et ab aliis locis adductis potissimum obseruandum est. Haec enim pabulo nouo sensim sensimque assuefacere oportet, propterea quod experientia docet, iumenta, ex deiectionibus atque paludosis locis in loca, sublimiori regione sita, adducta, et contra, haud raro, cautione necessaria neglecta, pathemata quaedam experiri, nisi mortem ipsam subeant. Praestabit itaque eiusmodi brutis multum salis, cum herbis amaris coniuncti vsus, ad tempus continuatus. De reliquo semper cibarium bobus bene eligendum; euitandum omne, quacunque ratione inquinatum, aut non rite praeparatum.

E

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Supra exhalationes aegrotantium animalium, inter causas remotas ac occasionales posuimus; quare pabulum quoque vitandum est, ex locis infectis aduectum, aut quod in superiori stabuli aegrotorum parte referuarum fuit. Neque ad pabulationes, ubi boues suspecti fuerunt, integri admittendi, saltem non, antea, quam pluuia multa istae faeis iterum purgatae fuerint, ea tamen cum cautione, ut iumenta, in variis locis, rebus fragrantissimis liquidis, e. gr. pice liquida, oleo C. C. foetido oblinantur, quod quidem alias quoque, tempore morbi saeuientis, cum fructu perpetrabis. Commmercium cum locis suspectis aut infectis tollendum est, certe cauendum, ne homines, ex eiusmodi locis, iumenta sana adeant. Hincque et curandum, ne homines, bruta, a sanis separata, aegrotata tractantes, sana simul frequentent. Videndum, ne bruta sana aequae ac aegrotata ex eodem flumine simul, aut ex iisdem vasis aquam bibant. Praesepium ac omnium, brutis adhibendorum, vasorum puritati maxime studendum; eaque, brutis amissis, lixiuio bene purganda sunt, ipsa stabula debite purgentur, suffimigiis variis, et, si potest, calce dealbentur.

§. XXXV.

At forsitan quis nobis occurret: Omnia, quae iam dicta, iam dudum adhibuimus, sed incassum; vniuersale, atque contra hunc morbum, specificum remedium efflagitamus. Sed ad primum quod attinet, omnino valeret, nisi adessent, quibus huic contrarium luculenter demonstrari posset. Vbique locorum, qui morbum bouinum experti sunt, reperiuntur, qui aegrotorum bouum
sana-

sanationem cum ratione suscipientes, neuiquam sine suo exciderunt. Litterae publicae praeterea multa istius rei prospere cedentis exempla retulerunt. Sequamur istos prudentiores, certe laboris atque diligentiae adhibitae fructus assequemur, colligemus. Verum enim vero, antequam id sperare queamus, remouenda atque tollenda sunt, ea quae impediunt, quo minus consequamur. E quibus ista opinio praeoccupata de pestilentiali huius morbi natura potissimum est, ex qua permulta promanant, quae bruta aegrotantia omni auxilio destituunt. Nam, peste audita, fugiunt bruta homines domestica, ipsorumque fato relinquunt, nil curantes, num moriantur, an euadant, de sumptibus, quos eorum sanationi adhibere deberent, maxime queruntur, nil inde emolumenti sperantes, sed omnia pro amissis habent. Qua ex ratione iumenta aegrotata non debite tractantur, eorum morbus non rite diiudicatur, speratoque successu curatio eorum destituitur. Quis enim est, qui medicinam morbo conuenientem commendare possit, eius naturam ac indolem si non rite perspexerit? Quanti vero momenti, et in nostro morbo, eius diiudicatio debite ac rite instituta, sit, ad conuenientia contra eum medicamenta adhibenda, speciales methodi medendi a variis autoribus, harum rerum intelligentibus, descriptae, satisque prospere successae, mirifice confirmant. Quanquam enim euenit, ut idem morbus vbique regnet, eum tamen in hac vel illa regione, in hoc vel illo loco, hoc vel illo tempore, in hoc vel illo corpore, interdum multum, pro variis eius symptomatibus accidentalibus variare, quis nescit? Quod quidem partim ex supra dictis patet, partim in ipso morbo nostro, recentiori potissimum tempore, regnante, conspici licuit, dum alius saepe morbus, cruditas illa et fugillatio dorsalis, supra descripta, et angina imprimis ferosa, morbo primario sese adiungere consueuerant.

Haec de reliquo nos docent, quam necessarium sit, vt iumenta sananda prudentiorum curae committantur, qui morbum rite diiudicare, dispicere, atque adeo varias eius mutationes debita ratione tractare valent. Hoc facto, sanatio morbi bouini haud adeo difficilis aut impossibilis erit, quam vulgo putant, sed tandem bene ceder, optato euentu non caritura est.

§. XXXVI.

Ex causis morbi bouini remotis, superius enarratis didicimus, ex iis interdum quandam cuiilibet loco, morbum praesentem experto, propriam et quasi vernaculam subesse posse, non eam solum, quae morbosam dispositionem in brutis generet, sed et eam, quae efficit, vt effectus istius dispositionis sese prodant, i. e. vt morbus erumpat. Iam vero, quum magis vbique optandum sit, vt morbi non modo sanentur, verum etiam, vt, si potest, prorsus auertantur, diligentior omnino atque paullo accuratior illarum causarum inuestigatio instituenda est, atque semper videndum, quid peculiare atque proprium hic vel ille locus praepremis habeat, quo et dispositio morbosa, et morbus ipse brutis induci queat. Quae quidem res non homines abiectae atque vilis conditionis, sed altioris ac magis exculti ingenii viros, postulat. Sapientioribus omnino, qui ea, quae ad sanitatem corporis animalis conseruandam aliquid conferunt, nec minus, quae eam labefactant atque euertunt, perfecte callent, tam grauis res committenda est. Quam ingrati itaque erga ipsa animalia bruta videri possumus, quae nobis tam multa, quae ad victum, amictum, vitamque omnem sustentandam pertinent, suggerunt ac suppeditant, siquidem ea manibus imperitorum committimus, quibus non possunt non morti tradi atque immolari; nihilque amplius, nisi medicamentum vniuersale ad morbum hunc auertendum atque

que sanandum, cogitamus ac efflagitamus. At vero semper semperque eiusmodi specificam medicinam desiderabimus. Namque ista si in brutis corporibus contingere posset, quanto magis in C. H. locum haberet? Dudum, imo ab eo iam tempore, quo medicina empyrica rationali cedere coacta est, de eo laboratum est, vt Panaceam inueniremus, C. H. et a morbo conseruantem et ab ipso liberantem, at parum, nihilque omnino effectum est. Recte Hoffmannus celeberrimus *) irriti successus causam hanc suppeditat, omnes rerum corporearum vires non absolutas, sed semper conditionales et relatiuas esse, adeoque de remediorum viribus idem statuendum esse, quorum effectus ad certos tantum respectus sese extendant, et secundum illos suas quoque vires varient.

§. XXXVII.

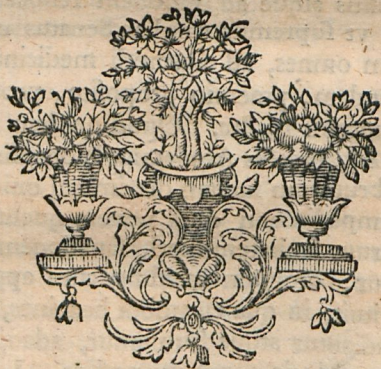
Hisce expositis atque ad rationem reuocatis, videre licet, quare factum sit, vt supremus Angliae Senatus nondum voti sui damnatus sit, cum omnes, ad eiusmodi medicinam, de qua loquimur, inueniendam, praemio proposito, prouocauerit. Prouocabit diu, prouocabit frustra. Quod quidem omnino perspexit Ill. BOVRGELAT, Praefes Academiae Lionensis. Qui quidem, vt omnia, quae brutorum sanitati detrimenti quid afferre, aegrotorum sanationi impedimenti quid ponere queunt, remoueantur, ea vero, quae eorum sanitatem tueri, sanationem promouere possunt, procurentur, omnium maximo cum applausu, scholam veterinariam instituit, in qua eiusmodi homines, quales supra desiderauimus, erudiantur atque formentur, adeo, vt eorum curae bruta aegrotata cum fiducia committi possint. Laudabili instituto medicinam humanam ad animalem applicare haec schola annitur.

§. XXXVIII.

*) Videatur eius Pathologia pag. 23.

§. XXXVIII.

Quemadmodum reliquae totius Europae regiones vna cum Gallia, de praesenti malo graui haecenus conquestae sunt; ita nil magis in votis habemus, quam vt nec istae regiones in his querelis, quamuis iustis, acquiescant, sed laudabile hoc institutum sequantur. Certe summus iste omnium rerum rector atque gubernator rem incoeptam fortunabit, feliciterque eam procedere iubebit. Cui quidem summo adiutori et ego impraesentiarum immortales gratias ago atque persoluo, pro sua gratia, qua huic meo labori suo auxilio adesse non noluit, eumque supplicibus atque ardentissimis precibus imploro, vt incoepa mea, vti haecenus, ita et in posterum fausta fortunataque esse iubeat.

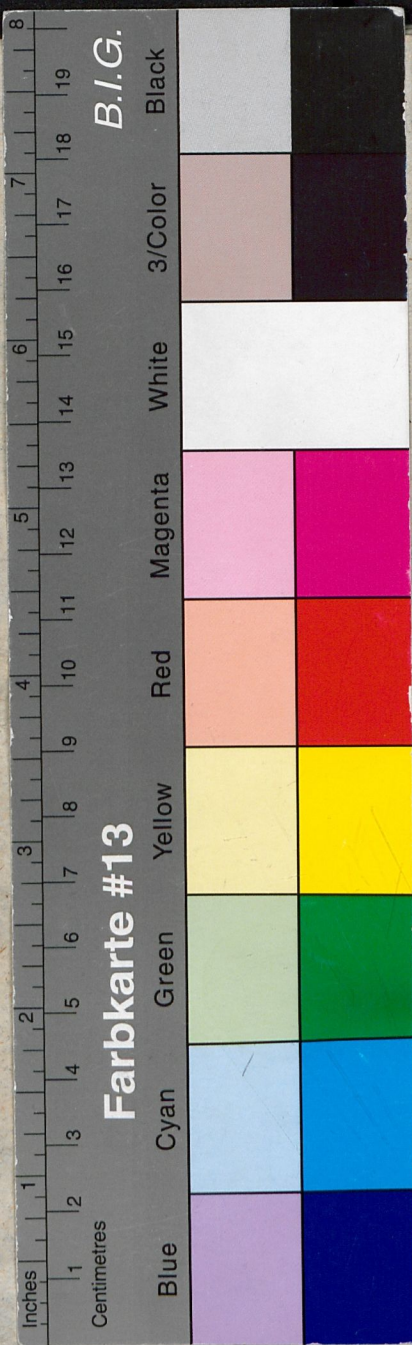

X. 23745M

24

K 595

DE
MORBO BOVM
ADHVC EPIDEMICE
GRASSANTE

GRATIOSI MEDICORVM ORDINIS
CONSENSV

PRAESIDE
GEORGIO AVGVSTO
LANGGVTH D

PATHOLOG. ET CHIRVRG. PROF. PVBL. ORDIN
FACVLTATIS MEDICAE SENIORE
ET EX-DECANO

H. T. ACADEMIAE RECTORE

AD DIEM XXX. OCTOBRIS MDCCCLXV

PRO GRADV DOCTORIS

DISPVTABIT

AVCTOR

IOANNES GODOFRED. VLMANNVS

BELTITIO-SAXO

MEDICINAE CANDIDATVS

VVITTEBERGAE

LITERIS CAROLI CHRISTIANI DÜRRII

ACADEMIAE A TYPIS

